

Sygn. akt I UK 15/19

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 lutego 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bohdan Bieniek (przewodniczący)

SSN Halina Kiriło (sprawozdawca)

SSN Romualda Spyt

Protokolant Joanna Porowska

w sprawie z odwołania J. K.

przeciwko Prezesowi Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego - Oddziałowi Regionalnemu w W. Placówce Terenowej w C.

z udziałem zainteresowanej Z. K.

o podleganie obowiązkowym ubezpieczeniom rolniczym,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w dniu 20 lutego 2020 r.,

skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 12 lipca 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyła zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w (...) wyrokiem z dnia 12 lipca 2018 r. oddalił apelację odwołującego się J. K. i zainteresowanej Z. K. od wyroku Sądu Okręgowego w P. z dnia 26 czerwca 2017 r., oddalającego odwołania J. K. od czterech decyzji Prezesa Kasy Ubezpieczenia Społecznego Rolników z dnia 21 maja 2015 r.:

1) (...) - stwierdzającej ustanie ubezpieczenia społecznego rolników w zakresie ubezpieczenia emerytalno-rentowego oraz wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego wobec J. K. w okresie od 1 maja 2004 r. do 30 września 2008 r.;

2) (...) - stwierdzającej ustanie ubezpieczenia społecznego rolników w zakresie ubezpieczenia emerytalno-rentowego oraz wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego wobec J. K. w okresie od 1 października 2008 r. do 2 stycznia 2013 r.;

3) (...) - stwierdzającej ustanie ubezpieczenia społecznego rolników w zakresie ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego oraz emerytalno-rentowego wobec Z. K. w okresach: od 6 października 2004 r. do 30 listopada 2004 r., od 5 września 2005 r. do 30 listopada 2005 r., od 31 lipca 2006 r. do 31 grudnia 2006 r., od 21 września 2007 r. do 30 listopada 2007 r., od 8 września 2008 r. do 30 września 2008 r.;

4) (...) - stwierdzającej ustanie ubezpieczenia społecznego rolników w zakresie ubezpieczenia emerytalno - rentowego wobec Z. K. w okresach od 1 października 2008 r. do 31 grudnia 2008 r., od 25 sierpnia 2009 r. do 30 listopada 2009 r., od 1 stycznia 2010 r. do 31 grudnia 2014 r.

Sąd drugiej instancji podzielił i przyjął za własne ustalenia Sądu Okręgowego, z których wynika, że małżonkowie Z. i J. K. podlegali ubezpieczeniu społecznemu rolników od 1 stycznia 1983 r., z tytułu prowadzenia działalności rolniczej na gruntach rolnych o powierzchni 11,89 ha fizycznych, stanowiących 16,08 ha przeliczeniowych, położonych w W., gmina O., powiat c. Z tego tytułu opłacali należne składki na ubezpieczenie społeczne rolników. Z. i J. K. na podstawie umowy sporządzonej w formie aktu notarialnego z dnia 30 marca 2005 r. sprzedali W. K. 5,5805 ha posiadanych gruntów rolnych. Kolejnym aktem notarialnym z dnia

25 stycznia 2008 r. darowali R. K. oraz Li. K. po ½ udziałów w stanowiących ich własność działkach rolnych oznaczonych numerami: ewidencyjnym 345/1 o powierzchni 3.134 m² i 345/2 o powierzchni 5.452 m². Aktem notarialnym z dnia 12 sierpnia 2008 r. Z. K. i J. K. sprzedali na rzecz A. K. i L. K. działkę rolną o numerze ewidencyjnym 156, o obszarze 54.481 m². Tym aktem ubezpieczeni przekazali wszystkie posiadane przez nich użytki rolne wchodzące w skład gospodarstwa rolnego, a ich przekazanie wpłynęło na powiększenie jednego gospodarstwa rolnego. W dniu 12 sierpnia 2008 r. ubezpieczeni zaprzestali prowadzenia działalności rolniczej.

Decyzją z dnia 16 października 2008 r. Kierownik Biura Powiatowego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w C. przyznał Z. K. prawo do renty strukturalnej od września 2008 r. Z tego tytułu J. i Z. K. zostali objęci ubezpieczeniem rolniczym w zakresie ubezpieczenia emerytalno-rentowego od 1 października 2008 r. Decyzją z dnia 2 stycznia 2013 r., Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego przyznała J. K. od dnia 1 grudnia 2012 r. emeryturę rolniczą z tytułu zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej.

W dniu 19 grudnia 2014 r. rolniczy organ rentowy otrzymał dokument E-205, potwierdzający okresy ubezpieczenia J. K. z tytułu zatrudnienia na terenie Włoch w okresie od 1 stycznia 2003 r. do 31 grudnia 2013 r. Z kolei z dokumentu U – 1 wynika, że Z. K. podlegała ubezpieczeniu społecznemu na terenie Włoch z tytułu pracy wykonywanej w oparciu o umowę o pracę w okresach od 6 września 2004 r. do 30 listopada 2004 r., 5 września 2005 r. do 30 listopada 2005 r., od 31 lipca 2006 r. do 31 grudnia 2006 r., od 21 września 2007 r. do 30 listopada 2007 r., od 8 września 2008 r. do 31 grudnia 2008 r., od 25 sierpnia 2009 r. do 30 listopada 2009 r., od 2 stycznia 2010 r. do 31 kwietnia 2010 r. Praca ubezpieczonych na terenie Włoch polegała na wykonywaniu prac sadowniczych, przy zbiorach jabłek i innych owoców. Pracę tę wykonywali pod kierownictwem pracodawcy S., realizując jego polecenia w zakresie powierzonych zadań. W okresach przestoju obydwójce otrzymywali zasiłek wyrównawczy. Odwołujący się oraz zainteresowana nie informowali rolniczego organu rentowego o podleganiu ubezpieczeniu społecznemu na terenie Włoch.

Przechodząc do rozważań prawnych Sąd Apelacyjny wskazał, że podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników posiada właściwości subsydiarne. Zgodnie z art. 7 ust. 1 i art. 16 ust. 3 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 299 ze zm., dalej jako: „ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników”), ubezpieczeniu społecznemu rolników w zakresie ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego oraz emerytalnego i rentowego nie podlegają osoby podlegające innemu ubezpieczeniu społecznemu. Oznacza to, że osoba wykonująca inną niż rolnicza pracę zarobkową i ubezpieczona z tego tytułu, nie spełnia warunków do objęcia obowiązkowo ubezpieczeniem rolniczym i nie podlega temu ubezpieczeniu, mimo formalnego objęcia decyzją organu rentowego.

Sąd odwoławczy podniósł, że z przedłożonego przez włoską instytucję ubezpieczeniową formularza E-205 wynika, iż w latach 2003 - 2013 J. K. podlegał ubezpieczeniu z tytułu zatrudnienia i pobierania świadczeń na terenie Włoch, w tym w roku 2003 - łącznie przez 12 tygodni, w 2004 r. i 2005 r. - po 28 tygodni, zaś w pozostałych latach po 52 tygodnie, co stanowi pełny rok. Z dokumentu U-1 dotyczącego Z. K. wynika zaś, że w okresach od 6 września 2004 r. do 30 listopada 2004 r., od 5 września 2005 r. do 30 listopada 2005 r., od 31 lipca 2006 r. do 31 grudnia 2006 r., od 21 września 2007 r. do 30 listopada 2007 r., od 8 września 2008 r. do 31 grudnia 2008 r., od 25 sierpnia 2009 r. do 30 listopada 2009 r., od stycznia 2010 r. do 31 kwietnia 2010 r., podlegała ona ubezpieczeniu społecznemu na terenie Włoch, z tytułu pracy wykonywanej w oparciu o umowę o pracę. Dokumenty te stwierdzają, że odwołujący się J. K. i zainteresowana Z. K., w okresach wyżej wskazanych, z mocy przepisu art. 11 ust. 3 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.U.UE.L z 2004 r. Nr 166, str. 1 ze zm., dalej jako: „rozporządzenie 883/2004”), którego stosowanie ma pierwszeństwo przed prawem krajowym, nie podlegali ubezpieczeniu społecznemu rolników, gdyż pozostawali wówczas w zatrudnieniu pracowniczym, które stanowiło podstawę do objęcia ubezpieczeniem społecznym na terenie Włoch. W tym samym czasie nie mogli więc podlegać ubezpieczeniu społecznemu w innym państwie członkowskim. Odwołujący się i zainteresowana, posiadający do dnia 12 sierpnia

2008 r. gospodarstwo rolne obejmujące obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego oraz pobierający od dnia 2 września 2008 r. rentę strukturalną, podlegali ubezpieczeniu społecznemu rolników jedynie w okresach, gdy nie pracowali na terenie Włoch oraz nie pobierali renty strukturalnej. Wbrew twierdzeniom apelujących, brak jest możliwości przyjęcia innych okresów podlegania ubezpieczeniu społecznemu na terenie Włoch, albowiem z dokumentacji INPS wynika jednoznacznie, że okresy podlegania ubezpieczeniu dotyczyły pełnych lat. Mimo że należne składki ubezpieczeniowe były odprowadzane nie od całych okresów rocznych, ale wyłącznie od dni rzeczywistej pracy na terenie Włoch, to jednak wyciągi z kont ubezpieczonych wskazują, że przez cały okres trwania umowy o pracę pozostawali w gotowości do świadczenia pracy, skoro zostali zakwalifikowani jako osoby bezrobotne w sektorze rolniczym, za co zresztą otrzymywali dodatek specjalny w sektorze rolniczym za 90 dni w każdym roku. W dokumencie U-1, dotyczącym Z. K., włoska instytucja ubezpieczeniowa wskazała okresy zatrudnienia w dniach, miesiącach i latach. Trudno w takim wypadku uznać, że gdyby rzeczywiście odwołujący się J. K. podlegał ubezpieczeniom społecznym na terenie Włoch jedynie przez okres kilku dni, czy też miesięcy, to nie otrzymałby dokumentu podobnego do otrzymanego przez zainteresowaną. Braki jakiegokolwiek innego dokumentu, z którego jasno wynikałoby, w jakich okresach, tj. w dniach, miesiącach i latach odwołujący się świadczył pracę za granicą, nie pozwala na przyjęcie innego stanowiska niż to zaprezentowane w zaskarżonych decyzjach.

W ocenie Sądu drugiej instancji, w niniejszej sprawie nie zachodzi w ogóle podstawa do wyłączenia Z. i J. K. z ubezpieczenia na terenie Rzeczypospolitej Polskiej z tego względu, że wykonywali oni działalność rolniczą w Polsce, a jedynie okresowo wyjeżdżali do Włoch, by prowadzić tam działalność podobną, której przewidywany czas pracy na terenie Włoch nie przekraczałby 24 miesięcy. Kwestię wykonywania działalności podobnej można rozpatrywać jedynie do okresów sprzed 12 sierpnia 2008 r., albowiem po tej dacie, w związku ze sprzedażą pozostałej części gospodarstwa rolnego, Z. i J. K. zaprzestali prowadzenia działalności rolniczej i nie posiadali statusu rolnika. Analizując możliwość zaliczenia pracy wykonywanej przez małżonków na terenie Włoch do dnia 12 sierpnia 2008 r., jako

pracy podobnej, Sąd przywołał przepis art. 12 ust. 2 rozporządzenia nr 883/2004, zgodnie z którym jeśli osoba normalnie wykonująca działalność, jako osoba pracująca na własny rachunek w Państwie Członkowskim, udaje się, by wykonywać podobną działalność w innym Państwie Członkowskim, nadal podlega ustawodawstwu pierwszego Państwa Członkowskiego, pod warunkiem, że przewidywany czas takiej pracy nie przekracza 24 miesięcy. Sposób kwalifikowania pracy, jako pracy podobnej, wyjaśnia art. 14 ust. 4 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 987/2009 z dnia 16 września 2009 r. dotyczącego wykonywania rozporządzenia (WE) nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.U.UE.L 2009 r., nr 284, s.1 ze zm., dalej jako: „rozporządzenie nr 987/2009”). W myśl tego przepisu, do celów stosowania art. 12 ust. 2 rozporządzenia nr 883/2004, kryterium stosowanym do określenia, czy działalność, którą osoba pracująca na własny rachunek wyjeżdża prowadzić w innym państwie członkowskim, jest „podobna” do normalnie prowadzonej działalności na własny rachunek, jest rzeczywisty charakter działalności, a nie zakwalifikowanie jej przez to inne państwo członkowskie, jako pracy najemnej lub pracy na własny rachunek. Skarżący na terenie Włoch nie podjęli jednak prowadzenia podobnej działalności rolniczej, tylko pracowali w charakterze pracownika najemnego przy wykonywaniu prac sadowniczych, przy zbiorach, pod kierownictwem swojego pracodawcy. W takiej sytuacji brak jest możliwości przyjęcia, że praca wykonywana na terenie Włoch była pracą podobną w rozumieniu art. 12 ust. 2 rozporządzenia nr 883/2004. Ponadto rolnik, który podczas czasowego wykonywania działalności w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej spełnia warunki do zastosowania ustawodawstwa polskiego, powinien wystąpić z wnioskiem do KRUS o wydanie formularza A1. Tymczasem Z. i J. K. nie ubiegali się o zastosowanie ustawodawstwa polskiego i nie zgłosili do organu rentowego informacji o zatrudnieniu, dlatego też podlegali ubezpieczeniu społecznemu we Włoszech. Małżonkowie K. byli zaś poinformowani o konieczności zawiadomienia organu rentowego o okolicznościach mających wpływ na podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników, w pouczeniu załączonym do decyzji o przyznaniu renty strukturalnej. Organ rentowy wydając J. K. po raz pierwszy decyzję o podleganiu ubezpieczeniu społecznemu rolników, pouczył go,

że jest on zobowiązany, nie czekając na wezwanie, w ciągu 14 dni zgłosić do organu rentowego osoby zatrudnione w jego gospodarstwie oraz informować o wszelkich okolicznościach mających wpływ na podleganie ubezpieczeniu i o zmianach tych okoliczności. W 2006 r. odwołujący się otrzymał decyzję wyłączającą zainteresowaną z ubezpieczenia społecznego rolników z mocy ustawy w okresie podlegania ubezpieczeniu społecznemu z tytułu zatrudnienia w Niemczech. Trudno zatem przyjąć, że odwołujący się oraz zainteresowana nie wiedzieli o konsekwencjach wynikających z faktu podejmowania pracy pozarolniczej.

Konkludując, Sąd Apelacyjny uznał, że wyrok Sądu Okręgowego jest prawidłowy, zaś apelacja odwołującego się oraz zainteresowanej, jako całkowicie bezzasadna, podlegała oddaleniu.

Od powyższego orzeczenia odwołujący się wywiódł skargę kasacyjną, zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w całości. Zaskarżonemu wyrokowi zarzucił naruszenia prawa materialnego w postaci art. 7 ust. 1 pkt 1, art. 16 ust. 1 pkt 1 i ust. 3, art. 6 pkt 10c i pkt 12 oraz art. 37 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników oraz art. 13 ust. 3 rozporządzenia nr 883/2004, przez błędną interpretację i niewłaściwe zastosowanie, to jest: (-) przyjęcie błędnego założenia, że odwołujący się i zainteresowana w okresach, w których zaskarżonymi decyzjami stwierdzono, iż nie podlegali ubezpieczeniu społecznemu rolników, pozostawali w zatrudnieniu pracowniczym, które rzekomo stanowiło dla nich podstawę do objęcia ubezpieczeniem społecznym na terenie Włoch i tym samym stanowiło podstawę do stwierdzenia ustania ubezpieczenia społecznego rolników oraz (-) przyjęcie błędnego założenia, że praca odwołującego się i zainteresowanej na terenie Włoch w okresach objętych zaskarżonymi decyzjami nie miała cechy „działalności podobnej” w rozumieniu art. 12 ust. 2 rozporządzenia nr 883/2004. Zarzucił też naruszenie prawa procesowego, mające istotny wpływ na wynik postępowania: (-) art. 378 § 1 k.p.c., przez niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że uwzględnienie zarzutów sformułowanych w apelacji, w tym zwłaszcza zarzutu naruszenia przez Sąd pierwszej instancji art. 11 i art. 13 ust. 3 rozporządzenia nr 883/2004 było nieuzasadnione w aspekcie niewykonywania przez skarżących pracy na terenie Włoch w pełnych okresach rocznych, a który to zarzut i jego analiza miały istotny

wpływ na rozstrzygnięcie sprawy, gdyż Sąd Apelacyjny nie uwzględnił faktu, iż praca stron na terenie Włoch nie była wykonywana w pełnych okresach rocznych i miała charakter „działalności podobnej” w rozumieniu przepisów rozporządzenia nr 883/2004; (-) art. 382 k.p.c., przez jego niezastosowanie i orzeczenie z pominięciem zebranego w postępowaniu przed sądem materiału dowodowego w postaci formularza INPS, a także tłumaczenia przysięgłego ww. dokumentu i tłumaczenia przysięgłego wszystkich umów o pracę znajdujących się w posiadaniu stron; (-) art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c., przez ich niewłaściwe zastosowanie, gdyż z uzasadnienia wyroku Sądu Okręgowego nie wynika, aby Sąd dokonał wnikliwej i wszechstronnej analizy całokształtu materiału dowodowego sprawy, Sąd nie odniósł się do całości materiału dowodowego przedłożonego przez strony oraz zeznań świadków, a tylko skupił się na formularzach E-205 (dotyczącego J. K.) i U-1 (dotyczącego Z. K.).

Z powołaniem na powyższe podstawy, skarżący wniósł o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku oraz wyroku Sądu Okręgowego w P. i orzeczenie co do istoty sprawy, przez uwzględnienie złożonych w sprawie odwołań ubezpieczonego, ewentualnie wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...).

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie, albowiem uzasadnione są zarzuty podnoszone w ramach kasacyjnej podstawy naruszenia prawa materialnego przy ferowaniu zaskarżonego wyroku.

Analizę prawidłowości zapadłego w sprawie orzeczenia Sądu drugiej instancji wypada rozpocząć od przypomnienia, że niniejszy spór sądowy został zapoczątkowany odwołaniami J. K. od czterech decyzji Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, stwierdzających ustanie we wskazanych w nich okresach ubezpieczenia społecznego rolników w zakresie ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego oraz emerytalnego i rentowego dla J. K. i Z. K.

Z punktu widzenia tytułu do podlegania społecznym ubezpieczeniom rolniczym istotne jest ustalenie, że oboje małżonkowie podlegali od dnia 1 stycznia 1983 r. ubezpieczeniu społecznemu rolników z tytułu prowadzenia działalności rolniczej i w dniu 12 sierpnia 2008 r. zaprzestali prowadzenia tej działalności. W uwagi na spełnienie przez Z. K. wymogów koniecznych do uzyskania renty strukturalnej, Kierownik Biura Powiatowego Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w C. na mocy decyzji z dnia 16 października 2008 r. przyznała zainteresowanej przedmiotowe świadczenia począwszy od 2 września 2008 r., wraz z przysługującym zwiększeniem świadczenia na małżonka J. K.. W związku z zaprzestaniem przez małżonków K. prowadzenia działalności rolniczej, organ rentowy (Prezes Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego) wydał decyzje: 1) z dnia 31 października 2008 r. ((...)), na mocy której stwierdził ustanie ubezpieczenia społecznego dla obojga małżonków, począwszy od 1 października 2008 r., tj. od następnego kwartału po kwartale, w którym ustały okoliczności dalszego podlegania temu ubezpieczeniu; 2) z dnia 31 października 2008 r. ((...)), na mocy której stwierdził podleganie dla obojga małżonków ubezpieczeniu społecznemu rolników jedynie w zakresie emerytalno-rentowym począwszy od 1 października 2008 r. na podstawie decyzji Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa o przyznaniu renty strukturalnej. Z kolei od dnia 1 grudnia 2012 r. J. K. pobiera emeryturę rolniczą z tytułu zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej. Na tej podstawie decyzją Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego z dnia 28 stycznia 2013 r. (znak (...)) organ rentowy wyłączył J. K. z ubezpieczenia społecznego rolników z mocy ustawy od 3 stycznia 2013 r., tj. od daty wydania decyzji o przyznaniu świadczenia.

Organ rentowy w dniu 19 grudnia 2014 r. otrzymał dokument E-205 potwierdzający okresy ubezpieczenia J. K. z tytułu zatrudnienia na ternie Włoch w okresie od 1 stycznia 2003 r. do 31 grudnia 2013 r. Natomiast w okresach wskazanych w zaskarżonych decyzjach Z. K. podlegała ubezpieczeniu społecznemu na terenie Włoch z tytułu pracy wykonywanej w oparciu o umowę o pracę. Praca ubezpieczonych polegała na wykonywaniu prac sadowniczych, przy zbiorach jabłek i innych owoców. Ubezpieczeni wykonywali pracę pod kierownictwem pracodawcy S. , przez realizowanie jego poleceń pracodawcy w

zakresie powierzonych zadań, a w okresach przestoju pobierali zasiłek wyrównawczy.

Sprawa dotyczy zatem małżeństwa (J. K. oraz Z. K.), którzy podlegając ubezpieczeniu społecznemu rolników: a) w różnych okresach wykonywali pracę poza terytorium Polski, b) nabyli rentę strukturalną, stanowiącą tytuł do ubezpieczenia społecznego rolników i c) wobec których zostały wydane przez KRUS zaskarżone decyzje, podobne (co do kategorii), aczkolwiek w treści różne.

Podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników zależy od spełnienia przesłanek określonych w przepisach ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. Zgodnie z art. 16 ust. 1 tego aktu, ubezpieczeniu emerytalno – rentowemu z mocy ustawy podlega rolnik, którego gospodarstwo obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub dział specjalny, domownik rolnika, osoba pobierająca rentę strukturalną współfinansowaną ze środków pochodzących z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej lub ze środków pochodzących z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz małżonek takiej osoby, jeżeli renta strukturalna współfinansowana ze środków pochodzących z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej lub ze środków pochodzących z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich wypłacana jest ze zwiększeniem na tego małżonka. Przepisu tego nie stosuje się do osoby, która podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu albo ma ustalone prawo do emerytury lub renty bądź ma ustalone prawo do świadczeń z ubezpieczeń społecznych (ust. 3). Podobnie, stosownie do art. 7 ust. 1 pkt 1 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, ubezpieczeniu wypadkowemu, chorobowemu i macierzyńskiemu podlega z mocy ustawy rolnik, którego gospodarstwo obejmuje obszar użytków rolnych powyżej 1 ha przeliczeniowego lub dział specjalny, jeżeli rolnik ten nie podlega innemu ubezpieczeniu społecznemu i nie ma ustalonego prawa do emerytury lub renty albo nie ma ustalonego prawa do świadczeń z ubezpieczeń społecznych. Regulacje te wyznaczają standard podlegania rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu przez wymienione w nich osoby, ograniczony ustawowym warunkiem niepodlegania innemu ubezpieczeniu społecznemu, przez które rozumie się obowiązkowe ubezpieczenia emerytalne i

rentowe określone w przepisach o systemie ubezpieczeń społecznych lub zaopatrzenie emerytalne określone w odrębnych przepisach (art. 6 pkt 12 ustawy). Rację ma Sąd Apelacyjny, zauważając, że podleganie ubezpieczeniu społecznemu rolników posiada właściwości subsydiarne (wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 26 lipca 2006 r., III UK 46/06, OSNP 2007 nr 15-16, poz. 233 i z dnia 20 marca 2018 r., III UK 40/17, LEX nr 2497576). Oznacza to ustawowy prymat podlegania innemu niż rolniczy tytuł ubezpieczenia społecznego lub zaopatrzenia emerytalnego przez rolnika równocześnie prowadzącego gospodarstwo rolne lub ustawowo określony dział specjalny. Reguła ta skutkuje automatyzmem, polegającym na wykluczeniu z mocy prawa z ubezpieczenia rolniczego w razie podjęcia aktywności skutkującej objęciem "innym ubezpieczeniem społecznym". Należy przy tym zwrócić wagę, że ten inny niż rolniczy tytuł ubezpieczenia społecznego został ustawowo zdefiniowany. Chodzi o osobę podlegającą obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym na podstawie przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych lub objętą przepisami o zaopatrzeniu emerytalnym (art. 6 pkt 13 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników). Przepisy o zaopatrzeniu emerytalnym dotyczą osób pozostających w stosunkach służbowych (ustawa z dnia 18 lutego 1994 r. o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu, Służby Kontrwywiadu Wojskowego, Służby Wywiadu Wojskowego, Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Straży Granicznej, Biura Ochrony Rządu, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin; jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 288 i ustawa z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin; jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 289). Natomiast sformułowanie o podleganiu obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym na podstawie przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych odwołuje się wprost do przymusowych ubezpieczeń emerytalnego i rentowych określonych ustawą z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 300 ze zm.). W świetle art. 6 ust. 1 pkt 1, art. 11 ust. 1, art. 12 ust. 1, art. 13 pkt 1 ustawy systemowej, obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu, podlegają między innymi pracownicy, a obowiązek

podlegania tym ubezpieczeniom trwa od dnia nawiązania stosunku pracy do dnia ustania tego stosunku.

Pozostaje rozważyć, jak fakt wykonywania przez Z. i J. K. pracy na terytorium Włoch rzutował na podleganie małżonków rolniczym ubezpieczeniom społecznym w spornych przedziałach czasu. Wypada zauważyć, że odrębnej ocenie podlega okres przed zaprzestaniem przez małżonków K. działalności rolniczej, jak i po niej, a nadto inaczej przedstawia się sytuacja J. K. a inaczej Z. K., ponieważ każde z nich, w innym wymiarze, przebywało zarobkowo poza granicami Polski.

Jednocześnie godzi się podkreślić, że w przedstawionym stanie faktycznym zastosowanie będą miały zarówno przepisy rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.U. UE. L. 2004.166.1.; dalej jako rozporządzenie 883/2004) oraz rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) z dnia 16 września 2009 r. dotyczące wykonywania rozporządzenia (WE) Nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.U. UE. L. 2009.284.1; dalej jako rozporządzenie 987/2009), jak również wcześniej obowiązujących rozporządzeń: 1) Rady (EWG) Nr 1408/71 z dnia 14 czerwca 1971 r. w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych osób prowadzących działalność na własny rachunek i do członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie (Dz.U. UE. L. 1971.149.2; dalej jako rozporządzenie 1408/71) oraz 2) Rady (EWG) Nr 574/72 z dnia 21 marca 1972 r. w sprawie wykonywania rozporządzenia (EWG) nr 1408/71 w sprawie stosowania systemów zabezpieczenia społecznego do pracowników najemnych, osób prowadzących działalność na własny rachunek i do członków ich rodzin przemieszczających się we Wspólnocie (Dz.U. UE. L. 1972.74.1; dalej jako rozporządzenie 574/72). Rozporządzenia 883/2004 i 987/2009 weszły bowiem w życie dopiero z dniem 1 maja 2010 r. Kwestię stosowania przepisów ustawodawstwa właściwego w związku z wejściem w życie rozporządzenia 883/2004 normuje jego art. 87 ust. 8. Stwierdza się w nim, że jeżeli w wyniku zastosowania przepisów niniejszego rozporządzenia osoba podlega ustawodawstwu państwa członkowskiego innego niż państwo

określone zgodnie z przepisami tytułu II rozporządzenia (EWG) nr 1408/71, to ustawodawstwo to ma zastosowanie tak długo, jak długo dana sytuacja pozostaje niezmienną, w każdym przypadku zaś nie dłużej niż przez okres 10 lat od dnia rozpoczęcia stosowania niniejszego rozporządzenia, o ile zainteresowany nie przedłoży wniosku o podleganie ustawodawstwu mającemu zastosowanie na mocy przepisów niniejszego rozporządzenia. Wniosek taki składa się w terminie trzech miesięcy od dnia rozpoczęcia stosowania niniejszego rozporządzenia do instytucji właściwej państwa członkowskiego, którego ustawodawstwo ma zastosowanie na mocy niniejszego rozporządzenia, jeżeli zainteresowany ma podlegać ustawodawstwu tego państwa członkowskiego od dnia rozpoczęcia stosowania niniejszego rozporządzenia. Jeżeli wniosek jest złożony po upływie wskazanego terminu, to zmiana mającego zastosowanie ustawodawstwa następuje pierwszego dnia następnego miesiąca.

Warto również zaakcentować to, że całokształt przepisów zawartych w powołanych aktach uzasadnia przyjęcie tezy, iż koordynacja systemów ubezpieczeń państw członkowskich oparta jest na uprzednim stwierdzeniu odrębności i niemożliwej do usunięcia różnorodności krajowych systemów zabezpieczenia społecznego. Ustanowiona przepisami powołanych rozporządzeń koordynacja prowadzi do współistnienia tych systemów w układzie poziomym, przez zastosowanie jednolitych i mających charakter nadrzędny zasad postępowania oraz wspólnych łączników, takich jak miejsce pracy, miejsce zamieszkania, siedziba pracodawcy, miejsce położenia filii przedsiębiorstwa lub jego stałego przedstawicielstwa i innych. Przepisy tych aktów służą do rozstrzygnięcia kolizji, w razie sprzeczności wynikającej z zastosowania różnych ustawodawstw, bądź ustalają właściwe podmioty zobowiązane do świadczenia, w przypadku sporu negatywnego. Powyższe normy są adresowane do pracowników podejmujących pracę w różnych państwach członkowskich, przy czym pojęcie pracownika jest definiowane na podstawie ustawodawstwa mającego zastosowanie w sprawie.

Zgodnie z generalną regułą wspólnotowej koordynacji, ustalanie ustawodawstwa właściwego odbywa się według zasad: podlegania jednemu ustawodawstwu i miejsca wykonywania pracy (*lex loci laboris*). Z art. 13

rozporządzenia 1408/71 wynikało bowiem, że osoby, do których znajduje ono zastosowanie, podlegają ustawodawstwu tylko jednego państwa członkowskiego, które to ustawodawstwo określano według zasad zawartych w art. 13-17 powołanego aktu. Podstawowym łącznikiem do określenia ustawodawstwa właściwego było miejsce wykonywania pracy. Zgodnie z art. 13 ust. 2 lit. a rozporządzenia, pracownik najemny zatrudniony na terytorium jednego państwa członkowskiego podlegał ustawodawstwu tego państwa, nawet jeżeli zamieszkiwał na terytorium innego państwa członkowskiego lub jeżeli przedsiębiorstwo bądź pracodawca, który go zatrudniał, miał swoją zarejestrowaną siedzibę lub miejsce prowadzenia działalności na terytorium innego państwa członkowskiego. Norma ta wyraźnie stwierdzała, że nie jest niczym szczególnym podleganie pracownika ustawodawstwu państwa, w którym jest zatrudniony, a nie ustawodawstwu innego państwa, w którym zatrudniające go przedsiębiorstwo lub pracodawca ma zarejestrowaną siedzibę bądź miejsce prowadzenia działalności. Tego rodzaju rozwiązanie eliminowało konflikty w ustalaniu właściwego ustawodawstwa związane z tzw. dumpingiem ekonomicznym (socjalnym), wynikającym z mniejszych kosztów ubezpieczenia społecznego w państwie siedziby pracodawcy niż w państwie miejsca wykonywania zatrudnienia. Podobnie art. 11 ust. 1 obecnie obowiązującego rozporządzenia 883/2004 statuuje generalną regułę podlegania jednemu ustawodawstwu stanowiąc, że osoby, do których stosuje się niniejsze rozporządzenie, podlegają ustawodawstwu tylko jednego Państwa Członkowskiego, a ustawodawstwo takie określane jest zgodnie z przepisami tytułu II. Z kolei zgodnie z art. 11 ust. 3 rozporządzenia 883/2004:

- a) osoba wykonująca w państwie członkowskim pracę najemną lub pracę na własny rachunek podlega ustawodawstwu tego państwa członkowskiego;
- b) urzędnik służby cywilnej podlega ustawodawstwu państwa członkowskiego, jakiemu podlega zatrudniająca go administracja;
- c) osoba otrzymująca zasiłek dla bezrobotnych zgodnie z przepisami art. 65 na podstawie ustawodawstwa państwa członkowskiego zamieszkania podlega ustawodawstwu tego państwa członkowskiego;

d) osoba powołana lub odwołana ze służby w siłach zbrojnych lub służby cywilnej w państwie członkowskim podlega ustawodawstwu tego państwa członkowskiego oraz

e) każda inna osoba, do której nie mają zastosowania przepisy lit.

a) do d), podlega ustawodawstwu państwa członkowskiego, w którym ma miejsce zamieszkania, bez uszczerbku dla innych przepisów niniejszego rozporządzenia gwarantujących jej świadczenia na podstawie ustawodawstwa jednego lub kilku innych państw członkowskich. W świetle powołanego przepisu, podstawową zasadą pozostaje zatem podleganie ustawodawstwu jednego państwa członkowskiego i zasadniczo jest to ustawodawstwo państwa wykonywania pracy. Konsekwencją tejże reguły są pozostałe unormowania kolizyjne odnoszące się do ustalania ustawodawstwa właściwego, w tym w szczególności zawarte w rozporządzeniu 987/2009.

Od ogólnej zasady eksponującej właściwość ustawodawstwa państwa zatrudnienia były i są wyjątki. Zostały one wymienione w art. 14-17 rozporządzenia 1408/71, a ich ustanowienie było efektem specyfiki zatrudnienia lub wykonywania zawodu. Aktualnie odstępstwa od zasady *lex loci laboris* przewidują art. 12 i 13 rozporządzenia 883/2004.

Z punktu widzenia ustalenia, które z powołanych regulacji będą znajdowały zastosowanie w niniejszej sprawie, należy stwierdzić, że pierwszą z granicznych dat mających znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy jest dzień 1 października 2008 r., ponieważ z tą datą Z. i J. K. przestali podlegać rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu z racji prowadzenia działalności rolniczej, a rozpoczęło się ich podleganie temu ubezpieczeniu z tytułu pobierania renty strukturalnej. Jest to okoliczność istotna, ponieważ determinuje, które z przepisów unijnej koordynacji znajdują zastosowanie.

Nie ulega wątpliwości, że prowadzenie działalności rolniczej zalicza się do ogólnej kategorii prowadzenia działalności na własny rachunek, której definicja została wyrażona w art. 1 lit a) rozporządzenia 1408/71 (art. 1 lit. b rozporządzenia 883/2004). Jest to między innymi następstwem wyroku TSUE z dnia 23 października 1986 r. (300/84, Roosmalen), w którym sformułowano ogólną wskazówkę dotyczącą kwalifikowania określonej aktywności do tej kategorii.

Stwierdzono w nim, że za osobę prowadzącą działalność na własny rachunek uważa się taką, która wykonuje działalność poza stosunkiem pracy lub samodzielnym zakładem, w ramach której pozyskuje środki utrzymania.

W przypadku prowadzenia działalności na własny rachunek na terytorium jednego państwa członkowskiego i podjęcia aktywności zawodowej na terytorium innego państwa członkowskiego, na gruncie rozporządzenia 1408/71 zastosowanie znajdował art. 14a, względnie art. 14c. Zgodnie z pierwszą z powoływanych regulacji (art. 14a):

„Art. 13 ust. 2 lit. b) stosuje się z uwzględnieniem następujących wyjątków i okoliczności:

1.

a) Osoba zwykle prowadząca działalność na własny rachunek na terytorium Państwa Członkowskiego i wykonująca pracę na terytorium innego Państwa Członkowskiego w dalszym ciągu podlega ustawodawstwu pierwszego Państwa Członkowskiego, pod warunkiem, że przewidywany okres wykonywania pracy nie przekracza dwunastu miesięcy,

b) Jeżeli praca przedłuża się poza początkowo zakładany okres, z powodu niedających się przewidzieć okoliczności, i przekracza dwanaście miesięcy, ustawodawstwo pierwszego Państwa Członkowskiego stosuje się nadal, aż do zakończenia pracy, pod warunkiem, że wyrazi na to zgodę właściwa władza Państwa Członkowskiego, na którego terytorium zainteresowany rozpoczął wykonywanie pracy, lub organ przez tę władzę wyznaczony; o zgodę należy wystąpić przed upływem początkowego okresu dwunastu miesięcy. Jednakże zgody tej nie można udzielić na okres dłuższy niż dwanaście miesięcy.

2. Osoba zwykle prowadząca działalność na własny rachunek na terytorium dwóch lub więcej Państw Członkowskich podlega ustawodawstwu Państwa Członkowskiego, na terytorium którego zamieszkuje, jeżeli wykonuje jakąkolwiek część swojej działalności na terytorium tego Państwa. Jeżeli nie prowadzi działalności na terytorium Państwa Członkowskiego, które zamieszkuje, podlega ustawodawstwu Państwa Członkowskiego, na którego terytorium prowadzi swoją główną działalność. Kryteria służące do określenia głównej działalności ustanowione są w rozporządzeniu określonym w art. 98.”

Z kolei według drugiej regulacji (art. 14c rozporządzenia 1408/71):

„Osoba będąca równocześnie pracownikiem najemnym na terytorium jednego Państwa Członkowskiego i prowadząca działalność na własny rachunek na terytorium innego Państwa Członkowskiego podlega:

a) ustawodawstwu Państwa Członkowskiego, na którego terytorium wykonuje pracę za wynagrodzeniem lub, jeżeli jest zatrudniona na terytorium dwóch lub więcej Państw Członkowskich, ustawodawstwu określoneemu zgodnie z art. 14 ust. 2 lub 3, chyba że lit. b stanowi inaczej;

b) w przypadkach wymienionych w załączniku VII:

– ustawodawstwu Państwa Członkowskiego, na którego terytorium wykonuje pracę za wynagrodzeniem, przy czym ustawodawstwo to jest ustalane zgodnie z przepisami art. 14 ust. 2 lub 3, jeżeli jest zatrudniona na terytorium dwóch lub więcej Państw Członkowskich,

oraz

– ustawodawstwu Państwa Członkowskiego, na którego terytorium prowadzi działalność na własny rachunek, przy czym ustawodawstwo to jest ustalane zgodnie z art. 14a ust. 2, 3 lub 4, jeżeli prowadzi tę działalność na terytorium dwóch lub więcej Państw Członkowskich.”

Na podstawie art. 14c lit. b. rozporządzenia 1408/71 dopuszczalne było zatem podleganie dwóm ustawodawstwom, o ile zostało to wskazane w Załączniku VII. Ponieważ w Załączniku VII nie ujęto sytuacji dotyczącej Polski i Włoch, generalną zasadą było więc stosowanie podlegania ustawodawstwu jednego państwa członkowskiego.

Rozróżnienie między zakresem zastosowania wynikającym z art. 14a ust. 1 lit. a i tym, które jest zawarte w art. 14c rozporządzenia 1408/71, nie należało do oczywistych. O ile bowiem w przypadku pierwszego z nich mowa była „o osobie zwykle prowadzącej działalność na własny rachunek” na terytorium państwa członkowskiego, która „wykonuje pracę” na terytorium innego państwa członkowskiego, o tyle w drugim przypadku chodziło o osobę będącą „równocześnie pracownikiem najemnym” na terytorium jednego Państwa Członkowskiego i „prowadzącą działalność na własny rachunek” na terytorium innego Państwa Członkowskiego. Posłużenie się w treści art. 14a ust. 1 lit. a

rozporządzenia 1408/71 szerokim pojęciem „wykonywania pracy” sugerowało zatem, że może być to każda praca, również na podstawie stosunku pracy.

Problem ten został rozstrzygnięty przez TSUE w wyroku z dnia 30 marca 2000 r. (C-178/97, Banks), w którym stwierdzono, że termin „praca” użyty w art. 14a ust. 1 lit. a rozporządzenia nr 1408/71, zmienionego rozporządzeniem nr 2001/83, a następnie rozporządzeniem nr 3811/86 - który przewiduje, że osoba zwykle prowadząca działalność na własny rachunek na terytorium Państwa Członkowskiego i wykonująca pracę na terytorium innego Państwa Członkowskiego, podlega nadal ustawodawstwu pierwszego Państwa Członkowskiego, pod warunkiem że przewidywany czas trwania pracy nie przekracza 12 miesięcy - obejmuje każde wykonywanie pracy, zarówno w ramach stosunku pracy, jak i w ramach działalności prowadzonej na własny rachunek. Interpretacja ta wynika, po pierwsze, z brzmienia przedmiotowego przepisu, ponieważ zazwyczaj termin „praca” ma znaczenie ogólne, bez rozróżnienia między wykonywaniem pracy w ramach stosunku pracy a wykonywaniem pracy w ramach działalności prowadzącej na własny rachunek. Potwierdzają ją ponadto okoliczności, w których przepis ten został przyjęty, ponieważ Rada preferowała termin „praca” zamiast terminu „świadczenie usług”, który zaproponowała Komisja w celu ograniczenia jego stosowania jedynie do przypadków, gdy praca jest wykonywana w ramach działalności prowadzonej na własny rachunek na terytorium innego Państwa Członkowskiego (zob. pkt 16, 21, 23, 28 oraz sentencja pkt 1).

Warto nadmienić, że sprawa rozstrzygana przez TSUE dotyczyła B. Banks'a i ośmiu innych śpiewaków operowych, jak również dyrygenta, którzy posiadali obywatelstwo brytyjskie oraz zamieszkiwali w Wielkiej Brytanii. Tam podlegali systemowi zabezpieczenia społecznego jako osoby prowadzące działalność na własny rachunek. Jednakże w latach 1992-1995 występowali oni w Teatrze Królewskim w Brukseli, przy czym zatrudnienie ich w sumie nie przekraczało trzech miesięcy łącznie, z wyjątkiem jednej osoby, której zatrudnienie obejmowało 4 miesiące i 6 dni. Jeśli chodzi natomiast o uzasadnienie, to do odesłano do historii regulacji oraz zmiany jaka nastąpiła rozporządzeniem 1390/81, której podstawą była pierwotna propozycja Komisji (ABl. 1978, C 14, s. 9) oraz jej zmieniona wersja (ABl. 1978, C 246, S. 2). Mimo bowiem, że zgodnie z propozycjami mowa była tylko

o świadczeniu usług w innym państwie, Rada przyjmując przedmiotową zmianę, celowo użyła pojęcia „praca”, tak aby objąć szeroko rozumiane zatrudnienie. Zbyt szerokiemu stosowaniu art. 14a ust. 1 lit. a rozporządzenia 1408/71 przeciwdziała natomiast - w ocenie TSUE - konieczność wykazania, że dana osoba „zwykle prowadzi działalność” na terytorium jednego państwa członkowskiego, co oznacza, że działalność ta musi być faktycznie prowadzona w tym państwie członkowskim podczas wykonywania pracy w innym państwie, jak również to, że wykonywanie pracy w ramach zatrudnienia w innym państwie członkowskim musi być związane z koniecznością przedłożenia stosownej umowy, której zarówno treść, jak i czas trwania musi zostać określona. Na wymóg związany z koniecznością utrzymywania określonej infrastruktury wskazywano również w decyzji Komisji Administracyjnej Nr 181 z dnia 13 grudnia 2000 r. w sprawie wykładni art. 14(1), 14a(1), 14b(1) i (2) Rozporządzenia Rady (EWG) nr 1408/71 w zakresie ustawodawstwa właściwego dla pracowników delegowanych oraz osób pracujących na własny rachunek czasowo wykonujących pracę poza terytorium państwa właściwego (Dz. U. UE. L. 329, 14/12/2001, s. 73 -77). Podobny zresztą wymóg został zawarty w zastępującej ją decyzji Komisji Administracyjnej Nr A2 z dnia 12 czerwca 2009 r. dotyczącej wykładni art. 12 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 w sprawie ustawodawstwa mającego zastosowanie do pracowników delegowanych i osób wykonujących pracę na własny rachunek, tymczasowo pracujących poza państwem właściwym (Dz.U. UE z 24.4.2010 r., C 106, s. 5-8).

W doktrynie polskiego prawa socjalnego, po wyroku w sprawie *Bank's*, wyrażono pogląd, że w zakresie podlegania ubezpieczeniom społecznym osób prowadzących w Polsce pozarolniczą działalność oraz rolników, którzy za granicą w państwach członkowskich podejmują zatrudnienie na krócej niż 12 miesięcy jako pracownicy, w tym jako marynarze pływający pod unijną banderą, zastosowanie będzie miał art. 14c rozporządzenia 1408/71, a nie jak to wynika z orzeczenia ETS art. 14a ust. 1 lit. a). Prawidłowość zastosowania w tego typu sytuacjach art. 14c rozporządzenia potwierdzili eksperci hiszpańscy. Jest to jednak trudne do zastosowania, z uwagi na fakt, że przy wykonywaniu pracy w innym państwie członkowskim przez krótki okres i prowadzeniu działalności na własny rachunek w Polsce, może dojść do sytuacji, w której pracownik nie będzie podlegał

ubezpieczeniu społecznemu w zakresie zabezpieczenia społecznego, bowiem ustawodawstwo wewnętrzne tak stanowi (G. Uścińska, Koordynacja polskiego systemu zabezpieczenia społecznego z regulacjami wspólnotowymi, Tom 1, Ekspertyzy prawne, Warszawa 2005, s. 62).

Godzi się w tym miejscu podkreślić, że w świetle brzmienia art. 14a ust. 1 lit. a rozporządzenia 1408/71, jak również wyroku TSUE, osoba zwykle prowadząca działalność na własny rachunek nie musiała udawać się do innego państwa członkowskiego celem wykonywania „pracy podobnej”, mimo że w sprawie Banks akurat nie było wątpliwości, iż taka praca była wykonywana.

Wymóg udania się w celu wykonywania pracy podobnej został natomiast wprowadzony wraz z wejściem w życie rozporządzenia 883/2004 i rozporządzenia 987/2009. Sposób rozumienia pracy podobnej uregulowano w art. 14 ust. 4 rozporządzenia 883/2004. Wynika z niego, że do celów stosowania art. 12 ust. 2 rozporządzenia podstawowym kryterium przyjętym do określenia, czy działalność, którą osoba pracująca na własny rachunek wyjeżdża prowadzić do innego państwa członkowskiego, jest „podobna” do normalnie prowadzonej działalności na własny rachunek, jest rzeczywisty charakter działalności, a nie zakwalifikowanie jej przez to inne państwo członkowskie jako praca najemna lub praca na własny rachunek. Oznacza to, że nie prawna podstawa jej wykonywania, ale rzeczywisty charakter decyduje o tym, kiedy daną pracę można uznać za podobną. Bardziej szczegółowe wyjaśnienia zawarte zostały w „Praktycznym poradniku. Ustawodawstwo mające zastosowanie w Unii Europejskiej (UE), Europejskim Obszarze Gospodarczym (EOG) i Szwajcarii”. Stwierdza się w nim, że przy ustalaniu, czy osoba udaje się do innego państwa członkowskiego w celu wykonywania pracy „podobnej” do tej wykonywanej w państwie delegującym, trzeba uwzględnić faktyczny charakter pracy. Nie ma znaczenia, w jaki sposób ten rodzaj pracy jest klasyfikowany w państwie zatrudnienia, tj. czy jest określony jako praca najemna czy jako praca wykonywana na własny rachunek. W celu ustalenia, czy praca jest „podobna”, należy określić pracę, którą zamierza wykonywać dana osoba przed jej wyjazdem z państwa delegującego. Osoba wykonująca pracę na własny rachunek powinna być w stanie to wykazać na przykład na podstawie umów dotyczących danej pracy. Na ogół praca wykonywana przez osobę na własny rachunek w tym samym sektorze

będzie uważana za wykonywanie pracy podobnej. Wiadomo jednak, że nawet w obrębie pojedynczych sektorów praca może być bardzo różna, dlatego stosowanie tej ogólnej zasady nie zawsze jest możliwe.

Jednocześnie należy zauważyć, że aby w przypadku wykonywania pracy podobnej mógł zostać zastosowany art. 12 ust. 2 rozporządzenia 883/2004, konieczne jest, aby dana osoba:

1) normalnie wykonywała działalność jako osoba pracująca na własny rachunek, co w art. 14 ust. 3 rozporządzenia 987/2009 rozumie się w ten sposób, że chodzi o osobę, która zwykle prowadzi znaczną część działalności na terytorium państwa członkowskiego, w którym ma swoją siedzibę. W szczególności osoba taka musi już prowadzić działalność od pewnego czasu przed dniem, od którego zamierza skorzystać z przepisów tego artykułu, oraz, w każdym okresie prowadzenia tymczasowej działalności w innym państwie członkowskim, musi nadal spełniać w państwie członkowskim, w którym ma siedzibę, wymogi konieczne do prowadzenia działalności pozwalające na jej ponowne podjęcie po powrocie; szczegóły zostały natomiast zawarte w pkt 2 decyzji Komisji Administracyjnej Nr A2 (dla celów stosowania art. 14 ust. 3 rozporządzenia (WE) nr 987/2009 spełnienie wymogów w państwie członkowskim, w którym dana osoba ma siedzibę, ocenia się na podstawie kryteriów takich, jak korzystanie z powierzchni biurowej, płacenie podatków, posiadanie legitymacji zawodowej i numeru identyfikacyjnego VAT bądź przynależność do izb handlowych lub organizacji zawodowych. Tytułem wskazówki, wymóg, do którego odnoszą się słowa „od pewnego czasu przed dniem, od którego zamierza skorzystać z przepisów tego artykułu”, można uważać za spełniony, jeśli dana osoba prowadzi swą działalność przez co najmniej dwa miesiące. Krótsze okresy wymagać będą indywidualnej oceny w konkretnych przypadkach, z uwzględnieniem wszelkich innych występujących czynników);

2) przewidywany czas takiej pracy nie przekracza 24 miesięcy, przy czym chodzi o łączny czas takiego przejściowego wykonywania pracy; jeżeli od samego początku wiadomo, że czas wykonywania pracy na terytorium innego państwa członkowskiego przekroczy okres 24 miesięcy, to nie ma możliwości zastosowania przedmiotowej regulacji.

Powyższe rozważania prowadzą do konkluzji, że do czasu zaprzestania przez ubezpieczonych działalności rolniczej, tj. do dnia 30 września 2008 r., ocena dopuszczalności wyłączenia obojga małżonków z systemu rolniczego powinna być przeprowadzana na podstawie art. 14a ust. 1 lit. a rozporządzenia 1408/71, na gruncie którego problem kwalifikacji pracy wykonywanej poza Polską jako pracy podobnej nie występuje. Powołując się natomiast na rozstrzygnięcie w sprawie Banks należy uznać, że nie ma znaczenia prawna podstawa aktywności (umowa o pracę bądź inna umowa albo świadczenie usług w ramach prowadzonej działalności). Istotna jest wyłącznie ocena, czy spełnione zostały pozostałe przesłanki, zawarte w tym przepisie, w tym zwłaszcza w kontekście maksymalnego okresu wykonywania pracy w warunkach określonych w omawianym przepisie. Niespełnienie powyższych przesłanek nakazuje zastosować art. 14c rozporządzenia 1408/71.

Nie inaczej sytuacja przedstawia się na gruncie rozporządzeń 883/2004 i 987/2009, gdyby przyjąć, że powinny mieć one zastosowanie na mocy art. 87 ust. 8 rozporządzenia 883/2004. Wówczas jednak konieczne byłoby zakwalifikowanie pracy wykonywanej poza Polską jako pracy podobnej, co akurat w przypadku obu małżonków wydaje się niesporne, gdyby kierować się wytycznymi z praktycznego przewodnika. Praca we Włoszech była bowiem wykonywana w sektorze rolniczym.

Dla porządku godzi się zaznaczyć, że art. 87 ust. 8 rozporządzenia 883/2004 zakłada możliwość stosowania ustawodawstwa właściwego dotychczasowego: 1) jeśli, sytuacja nie ulegnie zmianie; 2) maksymalnie przez okres 10 lat; 3) chyba, że wnioskodawca złoży wniosek o stosowanie prawa nowego.

Jeśli przyjąć, że punktem odniesienia dla zastosowania przepisów prawa nowego jest data wejścia w życie nowych regulacji oraz wynikający z nich stan prawny, to ocenie może podlegać wyłącznie sytuacja, w jakiej znajdowali się ubezpieczeni właśnie tego dnia, tj. 1 maja 2010 r. W tej dacie oboje małżonkowie nie prowadzili już działalności rolniczej, ale pobierali rentę strukturalną, która stanowi samodzielny tytuł do rolniczego ubezpieczenia emerytalno-rentowego. Oznacza to, że kwestia analizy zasadności stosowania do nich ustawodawstwa właściwego wynikającego z prowadzenia działalności na własny rachunek w jednym państwie członkowskim oraz wykonywania pracy na terytorium innego

państwa członkowskiego powinna być rozstrzygana przez pryzmat unormowań obowiązujących w czasie, kiedy sytuacja taka miała miejsce. Zastosowanie znajdują więc przepisy rozporządzeń nr 1408/71 oraz nr 574/72.

Jak wspomniano wyżej, sytuacja obojga małżonków zmieniła się istotnie od chwili nabycia przez nich prawa do renty strukturalnej, której podstawę stanowią przepisy ustawy z dnia 26 kwietnia 2001 r. o rentach strukturalnych w rolnictwie (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 872 ze zm. – dalej jako ustawa o rentach strukturalnych w rolnictwie). Z kolei – jak wspomniano wyżej - na podstawie art. 16 ust. 1 pkt 3 i 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu podlega z mocy ustawy osoba pobierająca rentę strukturalną współfinansowaną ze środków pochodzących z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej lub ze środków pochodzących z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz małżonek takiej osoby, jeżeli renta strukturalna współfinansowana ze środków pochodzących z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej lub ze środków pochodzących z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich wypłacana jest ze zwiększeniem na tego małżonka. Oznacza to, że samodzielnym tytułem do ubezpieczenia społecznego rolników w zakresie ubezpieczenia emerytalnego i rentowego stanowiła dla obojga małżonków K. renta strukturalna. Treść powoływanego przepisu w spornym czasie określenia ustawodawstwa mającego zastosowanie nie ulegała zmianie.

W tym kontekście pojawia się kwestia, w jaki sposób okoliczność podejmowania działalności zarobkowej w innym państwie członkowskim, w tym zwłaszcza na warunkach i zasadach, jakie dotyczyły Z. i J. K., rzutowała na pobieranie przez małżonków renty strukturalnej. Otóż w takiej sytuacji w pierwszej kolejności zastosowanie znajdzie art. 13 ustawy o rentach strukturalnych w rolnictwie (treść tego przepisu w spornym okresie ubezpieczenia nie ulegała zmianie). Stanowi on, że wypłata renty strukturalnej ulega zawieszeniu, z zastrzeżeniem ust. 3 i 4, jeżeli uprawniony do renty strukturalnej podejmie prowadzenie działalności podlegającej obowiązkowi ubezpieczenia społecznego bez względu na wysokość osiąganego przychodu (ust. 1). Za działalność

podlegającą obowiązkowi ubezpieczenia społecznego uważa się zatrudnienie lub inną pracę zarobkową albo prowadzenie pozarolniczej działalności, o których mowa w przepisach o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz przepisach o systemie ubezpieczeń społecznych (ust. 2). W przypadku podjęcia prowadzenia pozarolniczej działalności, o której mowa w ust. 2, wypłata renty strukturalnej ulega zawieszeniu w połowie (ust. 3). W przypadku podjęcia prowadzenia działalności innej niż wymieniona w ust. 3 wypłata renty strukturalnej ulega zawieszeniu w całości (ust. 4). Skutkiem zawieszenia prawa do renty strukturalnej jest zatem ustanie tytułu do ubezpieczenia społecznego rolników (jak również dalej idący obowiązek zwrotu świadczenia nienależnie pobranego), chyba że aktywność będzie sprowadzała się do podjęcia pozarolniczej działalności gospodarczej. Wówczas wypłata renty strukturalnej ulega zwieszeniu w połowie, co oznacza, że nadal jest ona realizowana, a więc jest ona „pobierana” w rozumieniu art. 16 ust. 1 pkt 3 i 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników. W konsekwencji uzasadniona jest konkluzja, że wobec faktu podjęcia zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej przez małżonków od dnia 1 października 2008 r., renta strukturalna podlegała zawieszeniu na podstawie przepisów prawa polskiego, nawet jeśli zatrudnienie oraz praca zarobkowa była wykonywana poza granicami Polski. Wynika to z zasady równego traktowania okoliczności lub zdarzeń, która wprawdzie w rozporządzeniu 1408/71 nie była wyrażona wprost, tak jak w aktualnie obowiązującym stanie prawnym wynika z art. 5 rozporządzenia 883/2004, ale wyinterpretowano ją z art. 3 tego aktu prawnego. Szczegółowe omówienie tej zasady zostało przeprowadzone - co do stanu prawnego obowiązującego przed wejściem w życie rozporządzenia 883/2004 - w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 2011 r., II UZP 3/11 (OSNP 2011 nr 21-22, poz. 276) oraz w późniejszych orzeczeniach z dnia 7 stycznia 2014 r., I UK 228/13; z dnia 21 kwietnia 2015 r., I UK 317/14; z dnia 20 czerwca 2017 r., I UK 276/16 czy z dnia 4 grudnia 2018 r., I UK 339/17. Kwestia związana ze skutkami stosowania przedmiotowej reguły szczegółowo opisano także w literaturze (por. M. Zieliński, Równe traktowanie świadczeń, dochodów, okoliczności lub zdarzeń na gruncie rozporządzenia nr 883/2004 – zagadnienia wybrane (w:) Z. Niedbała (red.), Prawo wobec dyskryminacji w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym, Warszawa

2011; K. Ślebzak, Komentarz do art. 5, (w:) Koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego, Warszawa 2012).

Ponieważ w okolicznościach analizowanej sprawy jest niesporne, że Z. i J. K. nie rozpoczęli pozarolniczej działalności gospodarczej, a zatrudnienie we Włoszech realizowane było w ramach zatrudnienia pracowniczego, to należy – stosując wyłącznie przepisy polskie – przyjąć, że na czas zatrudnienia we Włoszech ustawiał tytuł do rolniczego ubezpieczenia społecznego w Polsce (ze skutkiem w postaci zawieszenia prawa do renty strukturalnej). W takiej sytuacji, od dnia 1 października 2008 r. oboje małżonkowie podlegali ustawodawstwu miejsca wykonywania pracy, zgodnie z generalną zasadą unijnej koordynacji (art. 13 ust. 2 lit. a rozporządzenia 1408/71 oraz art. 11 ust. 3 lit. a rozporządzenia 883/2004). Stan ten utrzymywał się również w chwili wejścia w życie rozporządzenia 883/2004, co oznacza, że sygnalizowany wyżej problem związany z wykładnią jego art. 87 ust. 8 przestaje mieć znaczenie, gdyż zarówno przed, jak i po dacie wejścia w życie nowych przepisów, zastosowanie rozporządzenia 1408/71 oraz rozporządzenia 883/2004 prowadziło do takich samych rezultatów w zakresie określenia ustawodawstwa właściwego. W konsekwencji tego, podjęcie zatrudnienia za granicą prowadziło od dnia 1 października 2008 r. do ustania ubezpieczenia społecznego rolników w Polsce w okresach wykonywania pracy, uwzględnianych odrębnie dla każdego z małżonków K.

Analogicznie przedstawia się sytuacja od momentu ustania prawa do renty strukturalnej w związku z nabyciem prawa do emerytury. Pobieranie świadczenia emerytalnego nie jest samodzielnym tytułem do rolniczego ubezpieczenia społecznego. Co więcej, z brzmienia art. 3a ust. 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników wynika wprost, że jeżeli złożony został wniosek o rentę lub emeryturę, to obowiązek ubezpieczenia ustaje od dnia następującego po dniu, w którym wydana została decyzja o przyznaniu świadczenia, jednak nie wcześniej niż od dnia, w którym ubezpieczony nabył to prawo.

Według poczynionych w sprawie ustaleń faktyczny, J. K. nabył prawo do emerytury rolniczej z dniem 1 grudnia 2012 r., co oznacza, że z tym dniem utracił możliwość podlegania rolniczemu ubezpieczeniu społecznemu w zakresie ubezpieczenia emerytalnego i rentowego z tytułu pobierania renty strukturalnej, o

ile w tej dacie mogła ona być pobierana. Natomiast w przypadku Z. K., w aktach organu rentowego znajduje się decyzja z dnia 17 czerwca 2015 r. o tymczasowym przyznaniu emerytury rolniczej. Kwestia ta wymaga wyjaśnienia w dalszym postępowaniu, w kontekście sformułowanych wyżej wniosków w zakresie stosowania przepisów unijnej koordynacji.

Mając na względzie zaprezentowane wyżej rozważania, należy ponownie zaakcentować to, że problem stosowania przepisów unijnej koordynacji w odniesieniu do J. i Z. K. trzeba analizować w kontekście okresów wyznaczanych: a) zaprzestaniem prowadzenia działalności rolniczej w związku z nabyciem prawa do renty strukturalnej, to jest do dnia 30 września 2008 r.; b) datą nabycia prawa do renty strukturalnej do dnia nabycia prawa do emerytury rolniczej oraz c) chwilą nabycia prawa do emerytury rolniczej;

W odniesieniu do pierwszego okresu zastosowanie znajdowały przepisy rozporządzeń 1408/71 oraz nr 574/72, w tym zwłaszcza art. 14a ust. 1 lit. a rozporządzenia 1408/71. Użyte w tym przepisie pojęcie pracy należy rozumieć szeroko, co oznacza, że dotyczy również pracy wykonywanej na podstawie umowy o pracę. Wniosek taki wynika z przedstawionego wyżej orzeczenia TSUE w sprawie Banks. Dopuszczalne jest zatem rozważanie zastosowania przedmiotowej regulacji do sytuacji małżonków K., o ile zostały spełnione pozostałe przesłanki wymienione w tym przepisie. Brak możliwości stosowania art. 14a ust. 1 lit. a rozporządzenia 1408/71 prowadzi do konieczności stosowania art. 14c rozporządzenia 1408/71, który ustanawia zasadę pierwszeństwa zatrudnienia przed prowadzeniem działalności na własny rachunek. Odrębny problem stanowi relacja obu unormowań, co nie jest jednak sporne w sprawie, tym bardziej jeśli przyjąć, że w pierwszej kolejności należy sprawdzić, czy nie zaszła sytuacja, o której mowa w art. 14a ust. 1 lit. a rozporządzenia 1408/71.

Po nabyciu prawa do renty strukturalnej, ale do czasu nabycia prawa do emerytury rolniczej, rozstrzygnięcie sporu zależy od zastosowania w pierwszej kolejności art. 13 ustawy o rentach strukturalnych w rolnictwie w związku z art. 16 ust. 1 pkt 3 i 4 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, jak również art. 3 rozporządzenia 1408/71 (względnie art. 5 rozporządzenia 883/2004) - wyrażających zasadę równego traktowania okoliczności bądź zdarzeń. Oznacza to,

że ustalenie podjęcia zatrudnienia na terytorium Włoch wraz z dokładnym wskazaniem okresów tego zatrudnienia prowadzi do zawieszenia prawa do renty strukturalnej oraz ustania w tym okresie tytułu do ubezpieczeń rolniczych w Polsce. Uzasadnieniem dla ustania tytułu ubezpieczeniowego w Polsce będzie spełnienie przesłanek wynikających z prawa polskiego, przy założeniu, że zatrudnienie na terytorium Włoch wywołuje takie same skutki, jak zatrudnienie w Polsce.

Wreszcie w okresie przypadającym po nabyciu przez Z. i J. K. prawa do emerytury, rozstrzygnięcie sporu nie wymaga analizowania wątku związanego z unijną koordynacją, ponieważ w takim przypadku małżonkowie nie mieliby żadnego tytułu do podlegania ubezpieczeniom społecznym w Polsce, a z racji zatrudnienia za granicą powinni podlegać ustawodawstwu państwa miejsca wykonywania pracy (*lex loci laboris*).

Określenie konkretnych dat wyłączenia J. oraz Z. K. z ubezpieczenia społecznego rolników wymaga ustalenia konkretnych okresów trwania ich zatrudnienia na terytorium Włoch, co ma znaczenie zarówno dla obliczenia okresu 12 miesięcy, w czasie którego możliwe było zastosowanie art. 14a ust. 1 lit. a rozporządzenia 1408/71, a po upływie których należałoby przyjąć, że zastosowanie znajduje art. 14c rozporządzenia 1408/71. Dla zastosowania tego ostatniego przepisu również niezbędne jest ustalenie konkretnych okresów zatrudnienia we Włoszech. Jedną z istotnych kwestii jest także konieczność wyjaśnienia, czy za okres niewykonywania pracy, kiedy to w dokumentacji Państwowego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych we Włoszech widnieje adnotacja „Bezrobotny w sektorze rolniczym” bądź „Dodatek specjalny w sektorze rolniczym”, ubezpieczeni pobierali jakieś świadczenia, albo czy ten okres był według prawa włoskiego okresem podlegania włoskiemu systemowi zabezpieczenia społecznego. Będzie to bowiem miało znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy w kontekście powołanych wyżej regulacji prawnych.

Oparcie rozstrzygnięcia na częściowo niewłaściwych przepisach unijnej koordynacji i zastosowanie tychże przepisów do niepełnego stanu faktycznego sprawy, czyni uzasadnionymi kasacyjne zarzuty naruszenia prawa materialnego.

W konsekwencji tego, z mocy art. 398¹⁵ § 1 oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzeczono jak w sentencji.